

Bozsik Gabriella (szerk.): Két évtized a helyesírásért. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2005–2007. 270 lap.

Szükséges-e foglalkozni helyesírási kérdésekkel a szabályzatban kodifikált helyesírásunk és a kialakult helyesírási logikánk ellenére is? Ha ez a naiv kérdés vetődik fel a *Két évtized a helyesírásért* könyvcím olvastán, akkor a Nagy J. Béla helyesírási versenyek kapcsán három év helyesírás-elméleti, -történeti és -gyakorlati kérdéseivel foglalkozó kötet meggyőzi az olvasót arról, hogy kell, sőt érdemes ezzel a kérdéskörrel többféle megközelítésből is foglalkozni, hiszen ahogy például a Polgári Törvénykönyv időnként módosításra, pontosításra szorul a társadalmi-történelmi változások következtében, helyesírásunknak is vannak sorsfordulói, időszerei kérdései, korjelző változásai. Ezek pedig megoldásra, illetve magyarázatra várnak. Mindezekkel szorosan összefüggnek a helyesírás-tanítás módszertani problémái és annak hangsúlyozása, hogy a tanároknak nagy a felelősségük a helyesírási kultúra fejlesztésében.

A kötet első nagy egységében helyesírásunk elméleti kérdéseiről szóló tanulmányok szerepelnek. Ezek egytől-egyik mind érdekes, időszerei kérdéseket vetnek fel, de most csak vázlatos ismertetésekre nyílik mód.

Köztudott, hogy a magyar helyesírási szakirodalom könyvtárnyi mennyiségű. „Hiányzott azonban egy olyan átfogó, rendszeres helyesírási kézikönyv, amely az alapoktól a teljes rendszert szem előtt tartva ismerteti és magyarázza a szabályokat” (90) – állapítja meg Laczkó Krisztina. Ennek a hiánynak a pótlására vállalkozott az Osiris Kiadó a *Helyesírás* (rövidítve: OH.) című kötetével. Laczkó Krisztina magyarázata szerint ez nem egyszerűen kézikönyv, hanem az ún. tanácsadó részhez egy helyesírási szótár is csatlakozik. Tanulmányából (*Gondolatok a magyar helyesírásról egy új kézikönyv kapcsán. I.*) arra is magyarázatot kaphat az olvasó, hogy a kézikönyv létrejöttét státusz- és korpusztervezés előzte meg, valamint az alapelvek meghatározása. Az Osiris Helyesírás társszerzője, Mártonfi Attila pedig a szótári rész készítésekor főként az idegen szavak és nevek, átírások kapcsán felmerülő kérdések taglalásának szenteli írását (*Gondolatok a magyar helyesírásról egy új kézikönyv kapcsán. II.*).

Keszler Borbála tanulmánya (*Csak a helyesírás problémája az írásjelhasználat?*) azért érdemel figyelmet, mert arra figyelmeztet: az írásjelhasználat nem kizárólag a helyesírás problémája. És ha nincs is nálunk Magyarországon írásjeltan a grammatika részeként, a helyesírás mégis szoros kapcsolatban áll vele. Sőt szorosan összefügg az írásjeltan a szupraszegmentális fonetikával, a stilisztikával, a jelentéstanal, a pszichológiával és a paleográfiaiával is.

Hatalom és helyesírás című írásában Balázs Géza abból indul ki, hogy az írás önmagában is „jelező” tevékenység, a helyesírás pedig jelentéshordó jelként az írásjelhasználat kitüntetett kódrendszer, amelyben megragadhatók a társadalmi-kulturális változások, hiszen a helyesírás vall egy adott korról, csoportról vagy emberről. Ráadásul az egyes hatalmi berendezkedések a helyesírást is megreformálják. Ezért a tanulmány bevallott célja az, hogy antropológiai és szocioszemiotikai megközelítéssel számba vegye a hatalomnak a helyesírás-szabályozásában kimutatható jeleit.

Fercsik Erzsébet *A tulajdonnevek helyesírásáról* című cikkében azt bizonyítja, hogy szükséges a helyesírás és a névtudomány közötti együttműködés, mert a tulajdonnévi csoportok és alcsoportok folyamatosan bővülő és differenciálódó rendszere az írásbeliségben is jelentkezik. Egy-egy névcsoport onomasztikai sajátosságaink feltárása hozzájárulhatna az új névformák helyesírási szabályozásához, a helyesírási szabályozás pedig a névtani kutatások irányára is hatással lehetne.

Különös kérdéskörrel foglalkozik Misad Katalin *A tulajdonnevek írásának sajátos esetei a szlovákiai magyar nyelvű sajtóban* című írása. Arra kíván a szerző választ adni: vajon hatással lehet-e az írott nyelvre az esetleges szlovák kölcsönzések helyesírása. Arra a következtetésre jut, hogy a szlovákiai magyar nyelvű sajtóból gyűjtött nyelvi anyag nem igazolja azt a feltevést, hogy a szlovák helyesírás befolyásolná a magyar tulajdonnevek írását.

Kétségtelen, hogy a betűszók szókészletünk leggyorsabban változó és nagy számban keletkező elemei, de a használatban levő helyesírási könyvek (a *Magyar helyesírási szótár* és az Osiris Kiadó által megjelentetett *Helyesírás* című kötet) ezek írásában nem járnak el egységesen (például: *taj-szám* ↔ *taj szám*). Ezért jogos ezzel a témával olyan módon is foglalkozni, ahogy ezt Bíró János teszi (*A betűszók írásmódja egy empirikus vizsgálat tükrében*). Ő ugyanis empirikus vizsgálatot végzett, azt kutatva, hogy „a beszélők nyelvi tudatában a betűszók mennyire alkotnak önálló és sajátos egységet, s ennek következményeként ez a sajátos egységként való kezelés milyen írásformát eredményez” (31).

A *Kalandozások a rövidítések birodalmában* című írásában Cs. Nagy Lajos a könyvtartudományból vett információkereső nyelvi anyagon egyrészt a homonímia elvének érvényesülését vizsgálja, másrészt a pont és a szóköz rövidítésbeli szerepét.

Különösen problémás terület a szaknyelvi helyesírás, ezért érdekeltő Zimányi Árpád tanulmánya (*A magyar orvosi szaknyelv helyesírásáról*), amely számba veszi a szaknyelvi helyesírási hibák forrásait, ezenkívül részletesen foglalkozik az orvosi szaknyelv helyesírásával és időszerű kérdéseivel. Szól még az *Orvosi helyesírási szótár* alapelveiről, a *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat indulásáról is.

A *kézírástól a szövegszerkesztésig* című tanulmányban Vörös Ferenc a helyesírás kevésbé hangsúlyozott szerepeiről értekezik: először úgy szól a helyesírásról mint valamiféle egységet megeremtő gyakorlati igény termékéről, majd pedig az írás rendszerszerűségének a kultúrtörténetben betöltött funkciójáról. Ezt követően azt a kérdést feszegeti: van-e a helyesírásnak a nyelvek és nyelvváltozataik szempontjából önmagán túlmutató jelentősége, és ha van, ez miben áll, valamint a helyesírást ellenőrző programok képesek-e kiváltani az embert.

Mivel a mai helyesírás elveiről, állapotáról a hagyomány ismerete nélkül nem tudományos szólni, ezért fontos Szathmári István *Simonyi és helyesírásunk* című tanulmánya. Ebben a szerző sorra veszi, milyen újításokat köszönhetünk Simonyi Zsigmondnak mint a Helyesírási Bizottság előadójának.

Helyesírásunk múltjának egy sajátos vonását, az idézés jelölését kutatja Csontos Nóra *Az idézés jelölésének módja a XVII. század közepétől a XIX. század elejéig* című cikkében. A szerző abból a tényből indul ki, hogy az írásjelhasználat együtt változik a nyelvvel, ezért a nyelv írott változatának alakulási folyamata is körvonalazódik tanulmányozásakor. A pragmatikai és szövegtipológiai keretben végzett vizsgálódás a párbeszéd drámában és regényben való jelölésének módjait és ezek változását kíséri nyomon egy megadott időszakban.

A kötet második nagy egysége *A helyesírás tanulásáról és tanításáról* címet viseli. Ebben Bozsik Gabriella tanulmánya (*Módszertani javaslatok néhány tulajdonnévfajta helyesírásának tanításához*) az egyik legnehezebbnek, legszerteágazóbbnak tartott helyesírási problémával foglalkozva egyes tulajdonnévfajták (személy-, intézmény-, földrajzi név) tanításához ad útmutatót.

Elekfi László – miközben a helyesírási hibák minősítéséhez nyújt a négy helyesírási alapelv figyelembevételén nyugvó támpontokat a *Helyesírási hibák minősítése* című dolgozatában – a helyesírás szabályozásával kapcsolatban is fontos megállapításokat tesz. Így a kiejtés elvével ellenkező

hibák egy részét (például az *ú, ű, í* magánhangzók időtartamát az ingadozó formájú szavakban) még kis hibának sem tekintené, mert több esetben „a hagyományt túlhaladta a szokás” (177); a helyesírási szabályzat 12. kiadását pedig azért nem szabadna elsietni, mert csak nyelvileg megokolt esetben érdemes módosítani, hiszen a „viszonylagos állandóság még mindig jobb, mint a teljes összevisszaság” (180).

Hangay Zoltánnak három írása is szerepel a kötetnek ebben a részében, és kettő (*Az írásjel mint az értelemtükrözés eszköze, Az írásjelek fontossága a szövegértésben*) ezek közül az összetett mondatokban az írásjelek értelemtükröző, szövegértést segítő szerepével foglalkozik. A szerző egyrészt jól választott szövegeken mutatja be az összetett mondatok mintaszerű tagolását, másrészt a helyesírási hibák tipikus előfordulási helyeit veszi számba: a tagmondatok határainak, a beékelődéseknek az írásjelzését, a mondatrészek közötti szükséges, illetve fölösleges vesszőhasználatot. Külön érdekesség Hangay Zoltánnak a Nagy J. Béla nyelvtankönyv-írói munkásságáról szóló tanulmánya (*A magyar nyelvtanítás és Nagy J. Béla*), amely öt könyvet aszerint vizsgál, hogy szerzőjük „mennyiben követte elődei útját, hogy mennyire haladt együtt kortársaival, vagy mennyiben választott más utat” (196).

H. Tóth István „*Adj esélyt!*” *Egy helyesírási verseny tényei, adatai és feladatsorai* című írása számszerűsíti egy pesti középfokú intézményben zajló helyesírási versenyek feladatmegoldásaiiban a helyes válaszokat, és grafikonokban ábrázolva mutatja ki az egyes feladattípusokra, valamint az összes feladatra adott helyes válaszok arányát. Az adatokat értékelve javaslatokat fogalmaz meg a szerző a magyar munkaközösség számára: a számszerű adatok figyelembevételével érdemes a helyesírás-fejlesztő munkát tervezni, és ehhez a munkaközösség közmegegyezően nyugvó stratégiája kell, ezenkívül a tanév eleji helyesírási felméréseket pedig a fejlődés kimutatására a második félév elején célszerű megismételni.

A kötet harmadik nagy egysége *Helyesírási feladatsorok és tollbamondásszövegek* című. Címének megfelelően Kardos Tamás és Bozsik Gabiella szerkesztésében minta tollbamondási szövegeket és helyesírási feladatlapokat vonultat fel.

A kötetet – mint ahogy ezt a szerkesztő is teszi – melegen ajánlom a helyesírás iránt érdeklődőknek, mert benne helyesírásunk kérdéskörében hasznos tudnivalókról olvashatnak.

Szikszaíné Nagy Irma
DE BTK